

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

СТАСЮК Марина Володимирівна

УДК 373.3.016 : 784.1(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ХОРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.02 – “Теорія та методика музичного навчання”

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Печенюк Майя Антонівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
заступник декана педагогічного факультету
з наукової роботи та інформатизації
навчального процесу, професор кафедри методики
музичного виховання, вокалу і хорового диригування.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Меднікова Галина Сергіївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри культурології;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Хлебнікова Людмила Олександрівна,
Інститут проблем виховання,
старший науковий співробітник
лабораторії естетичного виховання.

Захист відбудеться 12 травня 2010 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 9 квітня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В.Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення демократичного суспільства, яке буде сьогодні Україна, і пов'язані з цим процеси його оновлення, поступово охоплюють усі сторони соціального буття. Особливої актуальності набуває проблема формування світогляду особистості. У цьому процесі важлива роль належить мистецькій освіті. Саме школа покликана формувати особистість майбутнього громадянина, готового правильно співставляти художні цінності та суспільні ідеали навколишнього світу, примножувати культурні надбання нації.

На шляху до вирішення завдань у формуванні світогляду школярів особливе місце належить закладам позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку. Серед першочергових завдань початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів є створення умов для творчого, інтелектуального та духовного розвитку особистості на основі вільного вибору та самовизначення. Важливе місце у цьому процесі належить музичному мистецтву. Спілкування через музично-естетичну діяльність в умовах навчально-виховного процесу початкових спеціалізованих навчальних мистецьких закладів є одним із ефективних засобів формування в учнів світогляду, зокрема художнього.

Музичне мистецтво, зокрема вокально-хорове, віддзеркалює світоглядні уявлення, принципи людей, що постають у них як сукупність об'єктивованих відповідей на смисложиттєві питання. Одночасно з оволодінням спеціальними знаннями, інтонаційно-слуховими навичками, що необхідні для розуміння, виконання музичних творів, у дітей формується система знань, поглядів, переконань, емоційно-оцінне ставлення не тільки до світу музики, а й до світу людини, природи, суспільства.

Проблема світогляду привертала увагу філософів упродовж усієї історії людства. Центром їх дослідження було ставлення особистості до світу, до себе, формування ціннісних аспектів свідомості особистості (Аристотель, Сократ, Г.Сковорода, Е.Гуссерль, Р.Арцишевський, М.Ашманіс, Є.Бистрицький, В.Іванов, С.Пролеєв, В.Шинкарук та ін.).

Аналізу процесів переживання і світопереживання особистості, їх ролі у сприйнятті творів мистецтва присвячені роботи Т.Адорно, М.Бахтіна, Л.Виготського, М.Кагана, М.Киященка, М.Лейзера, А.Леонтьєва, В.Малахова, С.Раппопорта, С.Рубінштейна, П.Якобсона та ін.

Педагогічні засади формування світогляду розглядалися А.Дістервегом, Я.Коменським, А.Макаренком, С.Русовою, Й.Песталоцці, К.Ушинським, В.Сухомлинським та ін. Опорними у вирішенні питання формування художнього світогляду дітей засобами вокально-хорової музики є концептуальні теорії методики музичного навчання та виховання, дослідження, присвячені розкриттю природи музики, специфіки музичного сприймання та музичного мислення, сутності музичного змісту (Б.Асаф'єв, О.Костюк, В.Медушевський, О.Ростовський та ін.), місце вокально-хорового мистецтва у розвитку особистості (М.Дилецький, М.Колесса, М.Лисенко, К.Стеценко,

Н.Ветлугіна, Л.Горюнова, О.Єгоров, З.Кодай, Т.Овчиннікова, К.Пігров, К.Птиця, Г.Струве, В.Шацька та ін.).

Вітчизняні та зарубіжні вчені продовжують досліджувати окремі аспекти проблеми формування світогляду, і серед них ті, що пов'язані з питаннями психолого-педагогічних засад формування особистості засобами мистецтва (В.Бутенко, О.Олексюк, Г.Падалка, Ю.Руденко, Г.Тарасенко та ін.); формування духовних потреб та ціннісних орієнтацій особистості (І.Бех, О.Золотухіна-Аболіна, Д.Леонт'єв, Ж.Петрочко, О.Сухомлинська, Д.Узнадзе та ін.); світоглядної функції мистецтва (М.Каган, Л.Масол, Б.Неменський, О.Рудницька, С.Шип та ін.); художньо-естетичного виховання, взаємодії мистецтв у естетичному вихованні та формуванні художньої культури особистості (В.Анненков, Т.Аболіна, І.Зязюн, О.Дем'янчук, Н.Миропольська, Г.Падалка, Ю.Ростовська, Л.Хлебнікова, О.Щолокова та ін.); культурологічного підходу до виховання (М.Киященко, Е.Кучменко та ін.), проблеми організації вокально-хорової діяльності (А.Болгарський, С.Горбенко, А.Козир, А.Мартинюк та ін.). Проблема взаємозв'язку мистецтва і його світоглядної функції у навчанні та вихованні учнівської молоді розглядалася в теоретичних дослідженнях О.Артюхової, К.Васильковської, В.Димиденко, О.Івушкіної, М.Клепар, О.Опалюка, Л.Ороновської, В.Смікал, М.Ткач, Г.Фрейман та ін.

Вивчення науково-методичної літератури, передового педагогічного досвіду початкової ланки мистецької освіти свідчить про певні прогалини щодо формування художнього світогляду в учнів. Аналіз змісту та організації навчання у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах показує, що цілісному розвитку їх художнього світогляду заважає вузько-предметний технічний підхід до вивчення дисциплін. Огляд фундаментальних праць з теорії та методики навчання і виховання свідчить, що дослідники у своїх працях висвітлювали процес формування художнього світогляду в учнів старшого шкільного віку та у студентів вищих навчальних закладів. Враховуючи, що основи будь-яких знань, умінь закладається у початковій школі, то доцільно розглянути формування художнього світогляду саме в учнів молодшого шкільного віку. Оскільки комплексному підходу до розв'язання проблеми розвитку художньо-естетичних поглядів, уявлень, ціннісно-естетичного ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленого в ньому навколишнього світу у процесі хорової діяльності молодших школярів, розробці відповідної методики не приділено належної уваги, темою дослідження ми обрали *“Формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедр: педагогіки, педагогіки і методики початкового навчання та дошкільного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, є складовою комплексної наукової теми *“Сучасні проблеми загальнопедагогічної та методичної підготовки вихователів дитячих навчальних закладів та вчителів початкових класів”*.

Тема дисертації затверджена вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету (протокол № 1 від 30.01.2003 року) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №1 від 31.01.2006 року).

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов та розробці методики формування основ художнього світогляду молодших школярів спеціалізованих мистецьких навчальних закладів у процесі хорової діяльності.

Об'єкт дослідження – процес формування основ художнього світогляду молодших школярів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методика формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку в процесі хорової діяльності.

Реалізація мети, поставленої у дослідженні, передбачала вирішення таких **завдань**:

- конкретизувати сутність понять “художній світогляд” та “основи художнього світогляду”;
- визначити зміст та структуру основ художнього світогляду молодших школярів;
- обґрунтувати педагогічні умови формування основ художнього світогляду;
- визначити критерії, показники сформованості основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку;
- розробити та експериментально перевірити методику формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі хорової діяльності.

Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися такі **методи** дослідження:

теоретичні – аналіз філософсько-естетичної, психологічної, педагогічної та мистецтвознавчої літератури для визначення теоретичних основ дослідження та здійснення історико-педагогічного аналізу проблеми; вивчення, узагальнення та систематизація педагогічного досвіду з проблеми формування художнього світогляду засобами музичного мистецтва;

емпіричні – методи масового збирання емпіричного матеріалу (анкетування, опитування, бесіди, пряме і опосередковане спостереження), констатувальний експеримент для дослідження рівня сформованості основ художнього світогляду молодших школярів; формувальний експеримент для перевірки визначених педагогічних умов та методики формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності;

статистичні – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження і математичне опрацювання отриманих даних для обґрунтування достовірності й репрезентативності даних педагогічного експерименту.

Методологічну та теоретичну основу дослідження складають концептуальні положення філософсько-естетичної, психологічної та педагогічної науки про сутність світогляду особистості; філософсько-естетичні положення про роль мистецтва у формуванні особистості; концептуальні

положення психології мистецької творчості та мистецької комунікації; положення теорії та методики музично-естетичного навчання та виховання, присвячені проблемі формування світогляду особистості.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше*:

розроблено методику формування основ художнього світогляду молодших школярів, яка передбачає врахування визначальної ролі емоційно-мотиваційної сфери в сприйнятті музичних творів у процесі вокально-хорової діяльності, рівня розвитку музично-творчих здібностей та пізнавально-оцінних можливостей учнів цього віку, і ефективність якої забезпечується використанням відповідних прийомів та методів;

визначено педагогічні умови формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку, а саме: цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду школярів у процесі сприймання, усвідомлення та інтерпретації музичного матеріалу; розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності; активізація творчих проявів особистості у процесі вокально-хорової діяльності;

визначено критерії сформованості основ художнього світогляду молодших школярів (когнітивно-інформаційний, емоційно-виражальний, аксіологічно-праксеологічний).

Конкретизовано поняття “художній світогляд” та “основи художнього світогляду”.

Подальшого розвитку набуло навчально-методичне забезпечення навчального процесу з дисциплін вокально-хорового циклу.

Практичне значення роботи пов'язане з впровадженням ідей у навчальний процес, визначенням форм та методів, педагогічних умов формування основ художнього світогляду молодших школярів, складанням навчальної програми з предмета “Хоровий клас”. Результати та матеріали дослідження можуть використовуватися у підготовці підручників та посібників, викладачами початкових спеціалізованих навчальних мистецьких закладів під час викладання вокально-хорових дисциплін “Коллективне музикування“, “Хоровий клас“, “Сольфеджіо“, вчителями музики загальноосвітніх шкіл у класній та позакласній роботі. Результати дослідження впроваджені у навчально-виховний процес початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів: Кам'янець-Подільської дитячої хорової школи (довідка №28 від 05.06.2009), Кам'янець-Подільської школи мистецтв №1 (довідка №31 від 29.05.2009), Кам'янець-Подільської школи-комплексу №9 (довідка № 204 від 7.09.2009), Тернопільської дитячої хорової школи (довідка № 66 від 3.08.2009). До експерименту було залучено 327 учнів молодшого шкільного віку.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося у чотири взаємопов'язаних етапи.

На *першому* етапі (2002-2003 рр.) передбачалося вивчення філософсько-естетичного, психолого-педагогічного, мистецтвознавчого аспектів дослідження, визначалися особливості поняття “основ художнього світогляду”

молодших школярів; здійснювалося спостереження за навчально-виховним процесом у школах, розроблявся план констатувального експерименту.

На *другому* етапі (2003-2004 рр.) проводився констатувальний експеримент, спрямований на діагностику стану сформованості основ художнього світогляду молодших школярів; визначалися зміст методики, педагогічні умови, форми, методи роботи з формування художнього світогляду.

На *третьому* етапі (2004-2006 рр.) проводився формувальний етап експерименту, спрямований на перевірку ефективності педагогічних умов та методики роботи з формування основ художнього світогляду школярів.

На *четвертому* етапі (2006-2008 рр.) проводилося завершення формувального експерименту, здійснення систематизації та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи, математичне опрацювання результатів дослідження, обґрунтування та формулювання висновків, коректування основних ідей і наукових положень.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися безпосередньо в процесі педагогічної діяльності автора та шляхом проведення консультативної роботи з учителями.

Основні результати дослідження були оприлюднені на всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах: "Актуальні проблеми виховання в сучасних соціокультурних умовах" (Київ, 2003 р.), "Педагогічне Поділля" (Кам'янець-Подільський, 2004 р.), "Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні" (Ніжин, 2004 р.), "Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання" (Дрогобич, 2007 р.), на обласному семінарі-практикумі викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (Хмельницький, 2006 р.), на семінарі викладачів вокально-хорових дисциплін початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (Тернопіль, 2007 р.), на засіданнях кафедри педагогіки, кафедри методики початкового навчання та дошкільного виховання, звітних наукових конференціях викладачів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2003-2008 рр.).

Результати й основні положення проведеного дослідження висвітлені в 12 одноосібних науково-методичних працях, з них 4 – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 2 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (277 найменувань). Основний зміст дисертації викладено на 194 сторінках. Робота містить 15 таблиць, 6 рисунків, що разом з додатками становить 63 сторінки. Загальний обсяг роботи складає 278 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито його новизну і практичну значущість, описано етапи дослідження,

теоретико-методологічну основу, експериментальну базу, апробацію й впровадження основних результатів роботи.

У **першому розділі** дисертації *“Теоретико-методологічні засади формування основ художнього світогляду”* подано результати теоретичного аналізу філософсько-естетичної, психологічної, педагогічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження, розкрито змістову сутність та структуру основ художнього світогляду, розкрито місце і роль вокально-хорового мистецтва у його формуванні, визначено педагогічні умови формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі хорової діяльності.

Розгляд поняття “художній світогляд” у дисертації пов’язано з дослідженням логіки взаємодії понять: “світоглядна свідомість”, “світогляд”, “естетичний світогляд”. Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив встановити, що світогляд досить фундаментально досліджувався науковцями багатьох галузей наук. Філософи тлумачили світогляд як систему переконань, принципів, ідеалів, вихідних цінностей, установок та уявлень людини про світ та її місце в ньому, які є основою орієнтації людини в житті та практичній діяльності (В.Андрущенко, В.Безпальчий, Л.Губерський); специфічну форму відображення дійсності, як результат пізнання навколишнього світу (А.Мяловіцький, Н.Попов); форму та засіб духовного опанування навколишньою дійсністю (Р.Арцишевський, С.Кримський, В.Овчинніков, В.Троїцький); як основу і особливу організацію свідомості та самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює, оцінює оточуючий світ, визначає і переживає своє місце в ній (Є.Андрос, Є.Бистрицький, І.Фролов, В.Шинкарук, К.Шуртаков).

Спираючись на філософсько-естетичні концепції і наукові дослідження світогляду особистості в гуманітарних науках, педагогіка та психологія розглядають проблему світогляду з практичної точки зору, аналізуючи форми, методи і шляхи його формування у навчально-виховному процесі. У психологічному аспекті світогляд розглядається, насамперед, як прояв людської психіки, внутрішньо-стабілізувальний чинник людської життєдіяльності. Учені вивчали психологічні закономірності формування світогляду особистості (Б.Додонов, Н.Менчинська, Т.Мухіна, Ю.Самарін, В.Петровський, В.Чудновський). Психологи виходять з того, що світогляд особистості є формою індивідуальної свідомості та має специфічні особливості, зумовлені віковими, індивідуальними відмінностями.

Підтримуючи філософсько-естетичні погляди на світогляд, учені-педагоги розкривають його специфічні особливості. Так, вони пов’язують процес становлення світогляду із самовихованням та самовдосконаленням особистості (Ж.Руссо, Д.Локк, Д.Дідро, А.Дістервег, Й.Песталоцці, С.Русова), акцентують увагу на орієнтаційній та регулятивній функції світогляду, які визначають спрямованість, особливості набуття знань і вмінь, напрями своєї поведінки (І.Зязюн, Є.Моносзон, Л.Потап’юк), вказують на емоційне сприйняття світоглядних ідей та творчу активність як на одну із передумов успішного формування світогляду (Р.Лемберг, В.Сухомлинський),

наголошують на діяльнісному аспекті світогляду, що передбачає готовність та вміння користуватися набутими знаннями, пов'язують із специфічною духовною діяльністю людини (Ю.Руденко, О.Рудницька).

Аналіз мистецтвознавчої літератури дозволив зробити висновки про те, що мистецтво визначають як форму суспільної свідомості відображення дійсності в художніх образах, естетичне засвоєння світу, особливу модель світогляду, як спосіб пізнання навколишнього світу і пізнання себе в ньому, форму духовної діяльності, що містить елементи, через які можна впливати на зміст і об'єм світогляду людини. Взаємозв'язок мистецтва та світогляду детермінуються властивою їм спільністю у способі освоєння світу. Вони характеризуються універсальним і ціннісним підходами до людини і світу, є такими духовно-практичними утвореннями, які функціонують в усіх суспільно-економічних формаціях. Світоглядна проблематика є органічною і закономірно зумовленою для самого змісту мистецтва, його художньої форми.

Встановлено, що важливим засобом формування художнього світогляду є вокально-хорове мистецтво як джерело пізнання світу та природи в цілому, цінностей людини, як спосіб освоєння і вираження світу емоцій, переживань. Глибокий виховний вплив музичного мистецтва на дитину полягає у тому, що навчаючись розуміти музичну мову, пізнаючи життя за допомогою художніх образів, вона осмислює явища дійсності, глибоко переживає їх.

Великі можливості у формуванні основ художнього світогляду мають позашкільні навчально-виховні заклади, серед яких чільне місце займають початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади. Вони, як соціальний інститут, мають у своєму розпорядженні значний масив різноманітних засобів впливу на зростаючу особистість. Одним із них є хоровий спів, як своєрідний засіб, що спрямований на формування музично-естетичного смаку та почуття прекрасного, активізацію духовних сил молодших школярів та прилучення їх до духовної культури народу (М.Колесса, М.Лисенко, К.Стеценко, А.Авдієвський, А.Козир, К.Пігров). Спів вважається одним з найдоступніших видів музичної діяльності дітей молодшого шкільного віку і є основою їх вокально-хорової діяльності.

Аналіз наукової літератури та практичний досвід дали змогу з'ясувати, що хорова діяльність – унікальний засіб формування єдності емоційної та інтелектуальної сфер психіки особистості, і на цій основі – художньо-естетичних знань, поглядів, уявлень та ціннісно-естетичного ставлення до навколишньої дійсності. Хорова діяльність молодших школярів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів розглядається нами як процес опанування та створення мистецьких цінностей, як діяльність, що спрямована на набуття музично-теоретичних, вокально-хорових знань, умінь, навичок, створення умов для творчого, інтелектуального та духовного розвитку.

У мистецтвознавчій літературі, теорії та методиці музичного навчання і виховання для визначення специфічного ставлення до навколишньої дійсності використовують поняття естетичного та художнього світогляду. Так, естетичний світогляд розглядають як сукупність естетичних знань, поглядів, переконань, смаків, уявлень, ідеалів, цінностей та оцінного, теоретичного і

практичного досвіду, набутого шляхом опанування, аналізу та синтезу історичних, моральних та естетичних надбань суспільства на основі власних задатків, здібностей, потреб та естетичної діяльності (О.Опалюк). Художній світогляд трактують як специфічну форму емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисложиттєві установки і орієнтири людини, виражені в творах мистецтва (О.Рудницька); як намагання на основі універсальних досягнень митців створити власне бачення світу шляхом приведення їх до однієї системи (О.Артюхова); як систему мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів (К.Васильковська).

Для характеристики специфічного ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленої у ньому навколишньої дійсності ми використовували поняття “художній світогляд”, вибір назви якого зумовлений, передусім, джерелом отриманої інформації. Формування художнього світогляду у процесі хорової діяльності розглядали у кількох аспектах, а саме: як процес формування художньо-емоційного осягнення дійсності; як спосіб освоєння і вираження світу соціальних емоцій людини та її емоційно-образного ставлення до світу; як художньо-естетичну програму творця-музиканта; як вираження соціально-історичних поглядів, переконань, уявлень про навколишній світ та місце людини в ньому; як осмислене та усвідомлене ставлення до світу музики і досвід особистості в музичному мистецтві.

У дослідженні з'ясовано, що художній світогляд тісно пов'язаний з такими формами чуттєвого відображення світу, як світовідчуття, світосприймання, світорозуміння. Маючи відносну самостійність, указані форми цілісного відображення дійсності становлять зі світоглядом суперечливу єдність, характеризуючи лише різні ступені й функції єдиного процесу духовно-практичного освоєння світу. Розглядаючи художній світогляд учнів молодшого шкільного віку, ми мали на увазі початковий етап формування, на якому закладаються його основи. Тому, для означення специфічного новоутворення, ми оперували поняттям “основи художнього світогляду”, як сукупності початкових уявлень, поглядів на світ мистецтва та віддзеркалену в ньому навколишню дійсність, елементарних знань та навичок у сфері музичного мистецтва. Підґрунтям для формування основ художнього світогляду молодших школярів визначено музично-естетичний досвід (інтегративне утворення, яке є процесом і результатом засвоєння особистістю способів музичної діяльності та віддзеркалення у цій діяльності естетичного змісту ідей та образів музичних явищ) та естетичне спрямування свідомості.

Основи художнього світогляду містять такі структурні компоненти: пізнавально-смісловий (елементарні погляди, уявлення про навколишній світ у цілому та мистецтво, музичні знання, знання основних естетичних понять, знання цінностей), емоційно-емпатійний (емоційно-естетичне ставлення: почуття, настрої, емоції; музично-естетичний інтерес та потреба в музично-естетичній діяльності, емпатія), орієнтаційно-ціннісний (ціннісні орієнтації, музично-естетичні оцінка та смак, ідеал). Особливістю процесу формування основ художнього світогляду дітей молодшого шкільного віку є надання переваги емоційно-емпатійному компоненту, що пояснюється віковими та

психологічними особливостями. Основи художнього світогляду молодших школярів ми розглядаємо з урахуванням вказаних структурних компонентів. Ми трактуємо його як емоційно-образну форму духовно-практичного осягнення дійсності, що виявляється через елементарні художньо-естетичні знання, погляди, уявлення та емоційно-оцінне ставлення до музичного мистецтва і віддзеркаленої у ньому навколишньої дійсності.

У процесі дослідження було визначено педагогічні умови формування основ художнього світогляду молодших школярів, а саме: цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду школярів у процесі сприйняття, усвідомлення та інтерпретації хорової музики (передбачає наявність та розвиток здібностей різного роду, емоційного відгуку, уміння сприймати, виконувати, інтерпретувати твори); розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності (забезпечує формування установок, потреби, інтересу дітей до вокально-хорового мистецтва та музичної діяльності взагалі); активізацію творчих проявів у вокально-хоровій діяльності (зумовлює поєднання різноманітних організаційних форм, методів та видів музично-творчої діяльності).

У другому розділі дисертації – *“Дослідно-експериментальна робота з формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності”* визначено критерії та рівні сформованості основ художнього світогляду молодших школярів; розкрито зміст експериментальної методики формування основ художнього світогляду, впроваджено її в практику роботи та перевірено ефективність, проаналізовано результати формувального експерименту.

Відповідно до визначених структурних компонентів основ художнього світогляду дітей молодшого шкільного віку визначено критерії його сформованості, а саме: когнітивно-інформаційний, емоційно-виражальний, аксіологічно-праксеологічний.

Когнітивно-інформаційний критерій свідчить про міру обізнаності молодших школярів у питаннях музичного мистецтва і хорового мистецтва та виявляється у показниках: наявності елементарних музичних знань; розумінні зв'язків музичного мистецтва з реальним життям. *Емоційно-виражальний* критерій сформованості основ художнього світогляду зорієнтовано на виявлення міри здатності школярів до емоційного відгуку на вокально-хорові твори, до переживання її естетичної сутності. Показниками цього критерію стали: емоційний відгук на звучання музики; прояв інтересу та бажання до вокально-хорової діяльності; прояв емоційно-естетичного ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленого в ньому навколишнього світу. *Аксіологічно-праксеологічний* критерій виражає міру здатності школярів до елементарного оцінювання музичних творів та виділення їх ціннісного аспекту. Його показниками є: сформованість елементарних умінь аналізу хорових творів; спроможність виокремлювати цінності твору; уподобання у галузі музичного мистецтва; прагнення до систематичних занять хоровим співом.

Аналіз отриманих даних під час констатувального етапу дослідження дозволив виявити рівні сформованості основ художнього світогляду молодших

школярів – високий, середній, низький. Для *високого* рівня сформованості основ художнього світогляду дітей характерним є наявність активного фонду елементарних спеціальних музично-естетичних знань, використання прикладів життєвих ситуацій під час розповіді про вокальні твори; розуміння явищ навколишнього світу і способи їх вираження в музичному мистецтві; визначення основної думки твору; бажання набути нових музичних знань. Емоційні реакції в учнів до прослуханих зразків музичної творчості та естетичного в музиці – завжди позитивні, яскраво виражені, супроводжуються руховою активністю; інтерес до високохудожніх зразків класичної, народної, духовної та сучасної музики – стійкий; їм властиве відчуття краси, переживання змісту твору. Діти, що досягли цього рівня, здатні до самостійного елементарного судження про музику, вербалізації власного ставлення до музичних явищ і викликаних ними почуттів. Для них властиво: самостійний елементарний аналіз, наявність улюблених творів; розуміння естетичної та практичної цінності хорового мистецтва; бажання віднайти оригінальну виконавську інтерпретацію; зацікавленість, потреба у самовираженні в процесі хорової діяльності; ініціативність; колекціонування.

Середній рівень розвитку основ художнього світогляду характеризується недостатньо повними й усвідомленими музично-естетичними знаннями, нечітким використанням їх у процесі виконання творчих завдань; поверховим інтересом та сприйняттям змісту музичних творів, обмеженими навичками декодування запису музичного тексту. У дітей цього рівня емоційні реакції епізодичні, стримані, інтерес – нестійкий, вони надають перевагу окремим програмним творам, сучасним шлягерам. У цілому, в учнів спостерігається позитивне ставлення до сприймання музичних творів, музично-естетичної діяльності, у них не яскраво виражена потреба в творчій діяльності, частково виражене переживання змісту творів, елементарний аналіз музичних творів носить непослідовний характер. Діти більше уваги приділяють практичному значенню змісту музичних творів; сприймають музику на рівні розваги; слухання і виконання здебільшого вибірково; не яскраво виражені фантазія та уява у трактуванні творів; виконання музичного твору інколи формальне, учні не завжди ініціативні.

Низький рівень характеризується поверховими музично-естетичними знаннями, нерозумінням естетичної, практичної цінності музичного мистецтва; імітацією висловлювань інших. У дітей слабо розвинена емоційність, рухова реакція; наявна байдужість до сприймання і виконання хорових творів; пізнавальний інтерес – ситуативний і нестійкий. Діти цього рівня не готові визначити власне ставлення до музичних творів та навколишнього світу; вони пасивні до творчої діяльності, надають перевагу наслідуванню. Відсутні елементарні навички аналізу творів, домінує нерозуміння естетичної та практичної цінності хорового мистецтва; виявляється неперемірливість у творах та невизначеність естетичного ставлення до хорових творів, сприйняття їх як розваги. Діти цього рівня мінімально самостійні, їм не властива творча активність, у виконанні завдань потребують допомоги вчителя; неспроможні

реалізувати музичні знання у творчій діяльності; спілкування з музичними творами фрагментарне, у них відсутня ініціатива.

За результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що більша частина учнів має середній та низький рівні сформованості основ художнього світогляду. Так, до високого рівня зараховано 9,2 % учнів молодшого шкільного віку, до середнього – 46,1 %, до низького – 44,6%.

Перевага низького та середнього рівнів сформованості основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку засвідчила недостатню ефективність традиційної методики музичного навчання і виховання молодших школярів. Для покращення роботи з формування основ художнього світогляду у початкових мистецьких закладах необхідним стало оновлення змісту, форм і методів навчання.

Методика формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі хорової діяльності охоплювала визначення завдань, педагогічних умов, змісту, етапів роботи, основних чинників, упорядкування та пошук форм, методів, що впливають на ефективність процесу формування означеного феномену. Реалізація методики спрямовувалася на вирішення завдань формування основ художнього світогляду – збагачення образно-асоціативного фонду художньо-естетичних знань, почуттів, формування початкових умінь осмислення та виокремлення ціннісних аспектів музичних творів, активізацію позитивного емоційного ставлення та інтересу до хорового мистецтва, виховання духовно-емоційної сфери молодших школярів.

Визначено, що на ефективність формування основ художнього світогляду впливають індивідуальні психологічні особливості дітей, розвиток вольових процесів та здатності до яскравих уявлень, вражень; володіння прийомами пізнавальної діяльності та сприятлива творча атмосфера; рівень музично-естетичної культури соціального середовища; розвиток здібностей, інтересів, нахилів.

У навчально-виховному процесі з формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі хорової діяльності дотримувалися таких принципів: єдності емоційного і свідомого, художнього і технічного; активізації музично-творчої діяльності; зв'язку музики з життям та творчої свободи у художній інтерпретації творів (за О.Ростовським); естетичності спрямованості навчально-виховного процесу, рефлексивності (за Г.Падалкою).

Перевірка ефективності визначених педагогічних умов та методики формування основ художнього світогляду здійснювалася у ході навчально-виховної роботи з учнями початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів. Процес формування основ художнього світогляду охоплював: теоретичну частину (формування теоретичних знань, ознайомлення з елементами хорового сольфеджіо, хороведення, музично-виразними засобами; структурою музичних творів; творчою діяльністю вітчизняних і зарубіжних композиторів, колективів та “культивованими” ними цінностями); організаційно-методичну (систематичні заняття, оволодіння репертуаром, виконання творчих завдань, участь у різноманітних заходах); розвивально-

виховну (виховання гуманних якостей дітей, розвиток спеціальних, загальних здібностей).

Добір музичного репертуару для молодших школярів здійснювався із урахуванням відповідності змісту навчального матеріалу віковим особливостям учнів на всіх етапах навчання; художності; ідейності; доступності; гуманізму; послідовності оволодіння вокально-хоровими навичками; зв'язку музики з життям. У процесі експериментальної роботи ми використовували твори різних жанрів вокально-хорового мистецтва: український фольклор, твори вітчизняних та зарубіжних композиторів, зразки духовної музики, твори сучасних композиторів, народні пісні інших народів. Використання в навчальному процесі творів означених жанрів сприяло розвитку світогляду дітей, визначенню естетичного ставлення до фактів і подій життя, в учнів формувалася досвід переживань та ціннісних орієнтацій.

Поетапне проведення формувального експерименту (*початковий, пізнавально-розвивальний, оцінювально-інтерпретувальний*) дозволило спрямовувати розроблену методику на досягнення мети формування основ художнього світогляду. На першому (*початковому*) етапі діяльність спрямовувалася на розв'язання наступних завдань: формування інтересу до вокально-хорового мистецтва; опанування початковими музично-теоретичними знаннями; розвиток позитивного ставлення до вокально-хорового мистецтва та пов'язаної з ним діяльності. Навчально-виховний процес на другому (*пізнавально-розвивальному*) етапі спрямовувався на розширення кола естетичних, художніх, спеціальних музичних знань, умінь, навичок дітей; осягнення виражально-сміслових значень вокально-хорових творів; забезпечення позитивного емоційного сприйняття та виконання музичних творів. На *оцінювально-інтерпретувальному* етапі основним завданням було самостійне застосування дітьми отриманих знань, умінь, навичок. Діяльність спрямовувалася на розширення музичного кругозору; актуалізацію чуттєво-емоційної діяльності, на забезпечення цілісного осягнення учнями образного змісту музичних творів; формування початкового уміння виконавської та словесної інтерпретації, оцінювання музично-художніх образів.

Вирішення завдань на кожному етапі забезпечувалося застосуванням груп *методів та прийомів* з формування основ художнього світогляду. *Першу групу методів і прийомів* спрямовано на збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів та інтересу до вокально-хорового мистецтва, формування позитивних мотивів учіння, що сприяють збагаченню навчальною інформацією, забезпечують емоційний розвиток. Ця група передбачає:

- стимулювання інтересу до вокально-хорової діяльності (демонстрування відео- та звукозаписів, ілюстрування музичних творів, їх фрагментів; метод емоційного впливу; використання елементів пантоміми; художня розповідь; створення ситуацій успіху та новизни; відвідування концертів);
- залучення дітей до виконання творчих завдань, підбору ілюстрацій до пісень; створення замальовок; застосування прийому “перевтілення”, “авансування”, “оживлення слова”;

- участь дітей у різноманітній музично-творчій роботі (інсценування, музично-ігрова драматизація, складання та постановка “казок-розповідей”, музично-дидактичні ігри, концерти-обміни).

Друга група методів та прийомів спрямована на розвиток інтелектуальної сфери, передачу і засвоєння знань, формування вокально-хорових умінь і навичок. Ця група передбачає:

- початкове ознайомлення з історією музичного мистецтва, формування знань про вокально-хорові твори, історію їх створення, зміст, (художня розповідь, бесіда-повідомлення);
- засвоєння нового музичного матеріалу, формування необхідних вокально-хорових умінь та навичок (пояснення, тематичні бесіди, ілюстрація, слухання музичних творів, вивчення партитури, власне виконання, прийом відгадування);
- застосування різних форм проведення уроків (урок-подорож, урок-концерт, урок-роздум, урок-вікторина), навчально-виховних заходів (вечір української народної пісні, творчі вечори композиторів), творчих завдань, музично-дидактичних ігор, тренувальних вправ; прийому ідентифікації, “перенесення мотиву на ціль”;
- ведення музичного щоденника, підготовку музичних “хвилинок-цікавинок”.

Третю групу методів і прийомів зорієнтовано на розвиток музично-оцінювальної діяльності учнів, що забезпечувалася:

- залученням дітей до елементарного порівняння й оцінювання виконавських трактувань вокально-хорових творів; інтерпретації вокально-хорових творів;
- використанням емоційно-змістового елементарного аналізу музичного твору; бесіди-характеристики;
- застосуванням методів позиційної діяльності; узагальнення; “навмисної помилки”; прийомів “моя позиція”, “пасивного виконання”, імітації.

У вирішенні завдань формування основ художнього світогляду молодших школярів засобами хорової музики сприяло постійне використання елементів творчості, варіювання ігрової та самостійної діяльності; застосування різних форм навчально-виховної роботи: концертно-виконавської діяльності; зустрічей з хоровими колективами; використання у процесі навчання аудіо- та відеоматеріалів. Разом із формуванням загальних музичних, вокально-хорових здібностей, музично-художніх знань, умінь та навичок, навчально-виховна діяльність спрямовувалася на розширення загального кругозору, орієнтацію на вокально-хорову музику, духовне сприйняття навколишнього світу, світу людини, входження в атмосферу національних світоглядних позицій, цінностей, закодованих у вокально-хоровій музиці, їх “розшифрування” та засвоєння.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу рівня сформованості основ художнього світогляду учнів експериментальної та контрольної груп. Порівняння отриманих у ході експерименту даних з вихідними показниками показало, що середні значення оцінок мають тенденцію до зростання як в експериментальній, так і контрольній групах, проте їх відносне зростання в

експериментальній групі значно вище, ніж у контрольній. Кількісні та якісні параметри визначили динаміку зрушень на рівні емоційно-оцінного ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленого в ньому навколишнього світу, музично-естетичних знань та їхнього застосування на практиці, спрямованості ціннісних орієнтацій, музично-естетичного смаку (рис. 1).

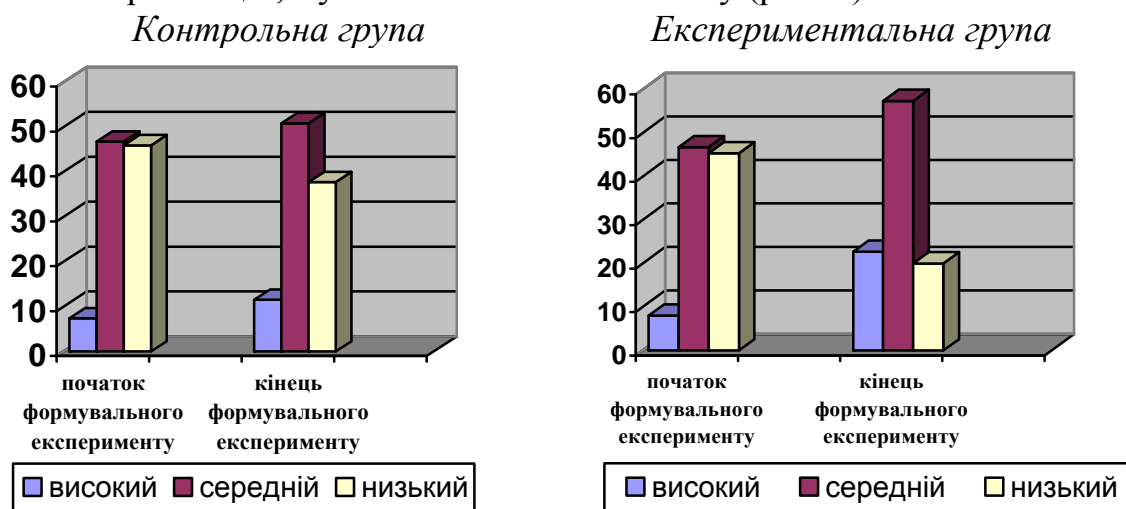

Рис. 1. Динаміка формування основ художнього світогляду молодших школярів контрольної та експериментальної груп

Експериментально доведено, що визначена методика та педагогічні умови сприяли якісним змінам у формуванні основ художнього світогляду молодших школярів. Так, кількість учнів, які досягли високого рівня сформованості основ художнього світогляду, порівняно з початковим етапом формувального експерименту, збільшилася в експериментальній групі на 14,7 %, а у контрольній – лише на 4,5 %. Зафіксовано зменшення числа учнів, що мали низький рівень сформованості основ художнього світогляду.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження свідчать про виконання поставлених завдань і надали можливість зробити такі висновки.

1. На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що питання формування основ художнього світогляду молодших школярів у процесі хорової діяльності не знайшло необхідного відображення у науково-методичній літературі, виявлено недостатню розробленість теоретичних та практичних аспектів досліджуваної проблеми.

2. Аналіз наукових джерел дозволив розглядати художній світогляд як емоційно-образну форму духовно-практичного осягнення дійсності, що виявляється через сукупність художньо-естетичних поглядів, переконань, уявлень та емоційно-ціннісного ставлення до музичного мистецтва та навколишнього світу. Основи художнього світогляду молодших школярів виявляються через елементарні художньо-естетичні знання, погляди, уявлення та емоційно-оцінне ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленої в ньому навколишньої дійсності.

3. Установлено, що структура основ художнього світогляду містить пізнавально-смісловий, емоційно-емпатійний, орієнтаційно-ціннісний компоненти (елементарні погляди, ідеї, уявлення про навколишній світ та мистецтво, художньо-естетичні знання; емоційно-естетичне ставлення до мистецтва та віддзеркаленого в ньому оточуючого світу; ціннісні орієнтації, музично-естетичний інтерес, смак, оцінка, емпатія). Домінуючим серед них вважаємо емоційно-емпатійний, що пояснюється віковими особливостями дітей молодшого шкільного віку. Підґрунттям для формування основ художнього світогляду молодших школярів визначено музично-естетичний досвід та естетичне спрямування свідомості.

4. Критеріями сформованості основ художнього світогляду молодших школярів визначено: когнітивно-інформаційний (виявлення міри обізнаності дітей молодшого шкільного віку у питаннях вокально-хорового мистецтва, його художньо-образної сфери), показниками якого стали: наявність елементарних музичних знань, розуміння зв'язків музичного мистецтва з реальним життям; емоційно-виражальний (виявлення міри здатності учнів до емоційного відгуку на вокально-хорові твори, до переживання її естетичної сутності та визначення ступеня зацікавленості дітей), показниками є: емоційний відгук на звучання музики, прояв інтересу та бажання до вокально-хорової діяльності, прояв емоційно-естетичного ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленого в ньому навколишнього світу; аксіологічно-праксеологічний (визначення рівня здатності дітей молодшого шкільного віку до оцінювання музичних творів та виокремлення їх ціннісного аспекту), представлений показниками: сформованістю елементарних умінь аналізу творів мистецтва, спроможністю виокремлювати у творі цінності, уподобанням у галузі музичного мистецтва, прагненням до систематичної хорової діяльності.

5. Виявлено й обґрунтовано рівні сформованості основ художнього світогляду у молодших школярів – високий, середній, низький. Високий рівень характеризується наявністю широкого кола початкових музично-естетичних знань, поглядів, уявлень про мистецтво та віддзеркалений у ньому навколишній світ, розвинутістю музично-естетичних почуттів, інтересу, смаку, ціннісних орієнтацій; середній рівень – недостатньо повними і усвідомленими музично-естетичними знаннями, поглядами, уявленнями, епізодичними, але позитивними емоційними реакціями, нестійкістю інтересів та смаків, ціннісних орієнтацій у музичному мистецтві та навколишньому світі; низький – поверховими музично-естетичними знаннями, поглядами, уявленнями, нестійкістю інтересів, нерозвинутістю музично-естетичного смаку, естетичних почуттів, ціннісних орієнтацій, відсутністю потреби у музично-естетичній діяльності.

6. Визначено педагогічні умови формування основ художнього світогляду: цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду школярів у процесі сприйняття, усвідомлення та інтерпретація музичного матеріалу; розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності; активізація творчих проявів у вокально-хоровій діяльності.

7. Встановлено, що рівень сформованості основ художнього світогляду зростає в результаті застосування розробленої методики, метою якої є збагачення образно-асоціативного фонду світоглядно-естетичних знань, почуттів, формування початкових умінь осмислення та виокремлення ціннісних аспектів музичних творів, активізація позитивного емоційного ставлення та інтересу до мистецтва, виховання духовно-емоційної сфери особистості. Методика включала застосування груп методів та прийомів, спрямованих на збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів та поглиблення інтересу до музики, розвиток інтелектуальної сфери та музично-оцінювальної діяльності; організацію різноманітних видів, форм музично-творчої роботи учнів у процесі вокально-хорової діяльності, застосування творчих завдань та ігрових методик.

8. Визначено етапність формування основ художнього світогляду (початковий, пізнавально-розвивальний, оцінювально-інтерпретувальний). Результативність процесу формування основ художнього світогляду молодших школярів виявляється у динаміці розвитку музично-естетичних знань, загальних та спеціальних умінь, навичок, вихованні емоційно-оцінного ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленого в ньому навколишнього світу, спрямованості ціннісних орієнтацій, музично-естетичного смаку.

Результати формувального експерименту дали можливість зафіксувати позитивні зрушення рівнів сформованості основ художнього світогляду молодших школярів за всіма критеріями. Зафіксовано збільшення числа учнів з високим рівнем сформованості художнього світогляду та зменшення кількості учнів, які були зараховані до низького рівня. Так, у експериментальній групі високий показник зріс на 14,7 %, тоді як у контрольній лише на 4,1 %. Якісні та кількісні показники вказують на ефективність проведеної роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Поглибленого вивчення вимагають питання, пов'язані з вивченням художнього світогляду дітей інших вікових категорій, студентів освітніх та мистецьких закладів засобами вивчення дисциплін музично-естетичного циклу.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Стасюк М.В. Естетичні почуття до природи та їх діагностика у дітей молодшого шкільного віку / М.В. Стасюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – Київ-Житомир : Волинь, 2003. – Кн. 2. – С. 63-68.
2. Стасюк М.В. Виховання світогляду засобами музики / М.В. Стасюк // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – Серія : психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2004. – № 2. – С. 172-175.
3. Стасюк М.В. Формування світоглядно-естетичних поглядів та переконань учнів засобами музики (на базі Кам'янець-Подільської дитячої хорової школи) / М.В. Стасюк // Педагогічне Поділля : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна / [відп.

ред. Ю.М.Ковальчук., упор. В.А.Гурський]. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – Вип. 4. – Т. 1. – С. 140-147.

4. Стасюк М.В. Професійно-творча активність учителя – одна із основних передумов педагогічної майстерності / М.В. Стасюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії та практики : збірник наукових праць / [ред. кол. О.Г.Мороз, Н.В.Гузій (відповідальні редактори) та ін.] – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Вип. 7 (17). – С. 50-53.

5. Стасюк М.В. Оцінне судження як показник загально-музичного розвитку учнівської молоді / М.В. Стасюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : у 2 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2003. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 109-110.

6. Стасюк М.В. Формування естетично-ціннісних орієнтацій дітей у процесі роботи над художнім образом музичних творів / М.В. Стасюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : збірник праць за підсумками звітної конференції викладачів і аспірантів : у 3 томах. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2005. – Вип. 4. – Т. 1. – С. 145-146.

7. Стасюк М.В. Проблема формування світоглядного досвіду дітей засобами музичного мистецтва / М.В. Стасюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2005. – Вип. VI. – С. 165-168.

8. Стасюк М.В. Психолого-педагогічні аспекти формування музичного світогляду / М.В. Стасюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник праць за підсумками звітної конференції викладачів, докторантів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету : в 5 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет, редакційно-видавничий відділ. – 2005. – Вип.7. – Т. 2. – С. 116-117.

9. Стасюк М.В. Творчо-ігрова діяльність у контексті музично-естетичного виховання / М.В. Стасюк // Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання: матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару / [упоряд. С.Дацюк, М.Каралнос, С.Процик]. – Дрогобич : Посвіта, 2007. – С. 115-118.

10. Стасюк М.В. Активізація музично-оцінної діяльності молодших школярів / М.В. Стасюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : збірник за підсумками звітної конференції викладачів і аспірантів: у 3 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. – Вип. 6. – Т. 2. – С. 182-183.

11. Стасюк М.В. Хоровий клас : програма для музичної школи, хорової школи, вокально-хорового відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання) (1-8 класи) / Автор-упорядник М.В. Стасюк. – Кам'янець-Подільський : ПП Потапов, 2008. – 52 с.

12. Стасюк М.В. Роль музичного виконавства у формуванні музичної культури та світогляду молодших школярів. / М.В. Стасюк // Наукові праці Кам'янець-

Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної конференції викладачів і аспірантів : у 5 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет, редакційно-видавничий відділ, 2009. – Вип. 8. – Т.5. – С. 163-164.

АНОТАЦІЇ

Стасюк М.В. Формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі сучасної теорії та практики – формування світогляду засобами мистецтва у системі початкової мистецької ланки освіти. Подано аналіз базових понять дослідження та висвітлено їх сутність. Визначено критерії та показники сформованості основ художнього світогляду молодших школярів.

Основи художнього світогляду молодших школярів розглядаються як емоційно-образна форма духовно-практичного осягнення дійсності, що виявляються через сукупність елементарних художньо-естетичних знань, на ґрунті яких формуються погляди, уявлення та емоційно-оцінне ставлення до музичного мистецтва та віддзеркаленого у ньому навколишнього світу. Вони містять такі структурні компоненти: пізнавально-смісловий, емоційно-емпатійний, орієнтаційно-ціннісний.

На основі аналізу науково-методичної літератури, вивчення й узагальнення практичного досвіду обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови та методику формування основ художнього світогляду. Визначено етапи формування основ художнього світогляду, методи та прийоми, що сприяють вирішенню завдань формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку в процесі хорової діяльності.

Ключові слова: основи художнього світогляду, молодші школярі, вокально-хорова діяльність, педагогічні умови, методика.

Стасюк М.В. Формирование основ художественного мировоззрения учеников младшего школьного возраста в процессе хоровой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена проблеме исследования теоретических и практических аспектов формирования основ художественного мировоззрения. В работе анализируются философско-эстетические, психологические, музыковедческие и педагогические взгляды на проблему формирования мировоззрения средствами искусства. Основы художественного мировоззрения это – эмоционально-образная форма духовно-практического освоения

действительности, что проявляется с помощью системы элементарных художественно-эстетических взглядов, представлений и эмоционально-оценочное отношение к музыкальному искусству и отраженному в нем окружающему миру.

В структуре основ художественного мировоззрения выделено три компонента: познавательно-смысловой, эмоционально-эмпатийный, ориентационно-ценностный (элементарные взгляды, представления об окружающей среде в целом и искусстве, музыкальные знания, знания основных эстетических понятий, ценностей, эмоционально-эстетическое отношение, музыкально-эстетический интерес и потребность в музыкальной деятельности, музыкально-эстетическая оценка, вкус, ценностные ориентации). Предпосылкой для формирования основ художественного мировоззрения младших школьников определен музыкально-эстетический опыт и эстетическая направленность сознания. Соответственно к компонентам разработаны критерии и показатели сформированности художественного мировоззрения: когнитивно-информационный (наличие элементарных музыкальных знаний, понимание связи искусства с окружающим миром), эмоционально-выразительный (эмоциональная отзывчивость на музыку, проявление желания и интереса к вокально-хоровой деятельности, проявление эмоционально-эстетического отношения к музыкальному искусству и окружающей среде), аксиологически-праксеологический (сформированность элементарных умений анализа произведений искусства, способность выделять ценности произведений, интересы в отрасли музыкального искусства; стремления к систематическим занятиям хоровым пением). На основе данных критериев исследовано состояние сформированности основ художественного мировоззрения младших школьников в процессе хоровой деятельности. Результаты констатирующего этапа исследования убедили в необходимости проведения формирующего эксперимента.

Автором определены педагогические условия, необходимые для формирования основ художественного мировоззрения: целеустремленное расширение музыкально-эстетического опыта школьников в процессе восприятия, осмысления и интерпритации музыкального материала, развитие мотиваций младших школьников, активации творческих проявлений в условиях вокально-хоровой деятельности. Реализация педагогических условий и методики, формирование компонентов основ художественного мировоззрения проходила на протяжении трех этапов с помощью методов и приемов, направленных на решение задач формирования основ художественного мировоззрения. Процесс формирования основ художественного мировоззрения включал: теоретическую часть (формирование теоретических знаний, ознакомление с элементами хорового сольфеджио, хороведения, музыкально-выразительными средствами, структурой музыкальных произведений; творческой деятельностью украинских и зарубежных композиторов, коллективов); организационно-методическую (систематические занятия, овладение репертуаром, исполнение творческих заданий, участие в различных

мироприятиях); развивающе-воспитательную (воспитание гуманистических качеств личности, развитие специальных, общих способностей).

Экспериментальная работа по формированию основ художественного мировоззрения младших школьников включала различные методы, формы, приемы педагогического воздействия: изложение, обсуждение материала, упражнения, творческие задания, музыкально-дидактические игры, слушание, постановки музыкальных представлений, музыкальные встречи.

Результаты формирующего эксперимента дали возможность зафиксировать положительные изменения в уровнях формирования основ художественного мировоззрения младших школьников. Зафиксировано рост числа учеников с высоким уровнем сформированности художественного мировоззрения и уменьшение количества учеников отнесенных к низкому. Так, в экспериментальной группе высокий уровень вырос на 14,7 %, когда у контрольной – только на 4,1 %. Качественные и количественные показатели подтверждают эффективность проведенной работы.

Ключевые слова: основы художественного мировоззрения, младшие школьники, вокально-хоровая деятельность, педагогические условия, методика.

Stasyuk M.V. The formation bases of the artistic world-view in primary school children via choral activities. – Manuscript.

The dissertation is written for obtaining of Candidate Degree in Pedagogical Sciences – specialty 13.00.02. – Theory and method of musical study. – M.Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2010.

The research is dedicated to the topical problem of modern theory and practice philosophical education of children. The analysis of basic concepts of the research and their nature description are given. The criteria and level of artistic world-view formation in younger schoolchildren are defined via vocal and choral art.

The educational conditions of artistic world-view formation are proved and experimentally verified on the basis of the philosophical, psychological and educational, and art literature analysis, practical experience study and generalization.

The level of artistic world-view has been discovered to increase through the continuous accumulation of musical aesthetic world-view in the process of perception, realization and interpretation of music, development of motivational sphere, younger schoolchildren needs of musical arts; active and purposeful participation of children in music and aesthetic creativity. Trends of educational management of the process of artistic world-view formation have been defined.

Key words: bases of artistic world-view, primary school children, vocal and choral art, pedagogical conditions, method.